

زندگی‌نامه، نقد آثار و آرای استاد ابراهیم پورداوود

مؤلف:

علی بابایی جلیز جندی

www.ketab.ir

انتشارات دانشیاران ایران

سرشناسه	: بابایی جلیز جندی، علی، ۱۳۵۲
عنوان و نام پدیدآور	: زندگینامه، نقد آثار و آرای استاد ابراهیم پورداوود / مولف علی بابایی جلیز جندی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	: ۲۸۰ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۵۹-۶۸-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: پورداوود، ابراهیم، ۱۲۶۴ - ۱۳۴۷.
موضوع	: زبان‌شناسان — ایران
موضوع	: شاعران ایرانی — سرگذشتنامه
شناسه افزوده	: بابایی جلیز جندی، علی، ۱۳۵۲
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ب۲ پ۹۳/ PIR ۲۶۷۳
رده‌بندی دیوئی	: ۴۱۰/۹۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۳۷۳۶

شناسنامه کتاب

نام کتاب: زندگی‌نامه، نقد آثار و آرای استاد ابراهیم پورداوود

مولف: علی بابایی جلیز جندی

مدیریت انتشارات: روح‌الله گلستانی

مسئول امور نشر: محمد رسول نصرتی

صفحه‌آرا: نسیم امیری

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: پرستش

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

نوبت چاپ: اول/ ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

مرکز پخش:

تهران، میدان بهارستان، خیابان ایران، کوچه کبریجی، کوچه رفاه، پلاک ۲

همراه: ۰۹۱۲۱۳۸۳۷۱۸ تلفن: ۳۳۵۵۶۵۷۱، ۳۸۳۱۵۲۵

فروشگاه اینترنتی کتاب پایابوک: www.payabook.com

به نام ایزد یکتا، نگارندهٔ به همتا

سپاس بر پدیدآور جهان بی کران، نعمه ساز باران. پرده کش راز زمان. نگارگر آسمان یک رنگ هزار نقش. نگارندهٔ زمین به نظم. دمندهٔ جان به هر بی جان و گیرندهٔ جان به هر زمان و دهندهٔ روزی بر خوان و گویا کنندهٔ آدمی به هدیهٔ پر رمز و راز زبان. صورتگر بهار به رنگ‌های هزار در هزار با نوحهٔ هزار. دمندهٔ روزهای الماسی و شب‌های قیرگون و تار.

به عرش برندهٔ هر آن که خواهد و بر فرش کوبندهٔ هر آن که نازد. روزی ده هر خورنده و نیرو ده هر رونده.

آرام بخش هر آن که جویای اوست و نوید بخش هر آن که گویای اوست. عزیز کنندهٔ انسان در میان آفریدگان و بیرون کنندهٔ شیطان از میان فرشتگان. درود بر آموزگاران گلستان دانش. زیبایی بخشان آفرینش. راهبران دل و جان. نسیم‌های آرام بخش روان.

نیک باد یاد هر آنکه دستی به نیکی دارد و دستی به نیکی گیرد! بزرگ و جاودان باد نام هر آن که ره به سویش دارد و خلق را به کویش خواند و از جهل براند که بدانند تا بمانند!

فهرست مطالب

۱۳.....	چکیده
۱۵.....	مقدمه
۲۱.....	فصل اول: کلیات پژوهش
۲۳.....	۱-۱ بیان مسأله
۲۴.....	۲-۱ اهداف پژوهش
۲۴.....	۳-۱ پرسش‌های پژوهش
۲۵.....	۴-۱ پیشینه پژوهش
۲۶.....	۵-۱ ضرورت انجام تحقیق
۲۸.....	۶-۱ نوآوری طرح
۳۱.....	فصل دوم: مبانی نظری
۳۳.....	۱-۲ ادوار نثر فارسی
۳۴.....	۱-۱-۲ ادوار نثر فارسی از منظر استاد ملک الشعرای بهار
۳۶.....	۲-۱-۲ ادوار نثر فارسی از منظر دکتر شمیسا
۴۵.....	۲-۲ نثر معاصر: (مشروطه تا به امروز)

- ۴۷..... (۱-۲-۲) بخش نخست: از دوران مشروطیت تا سال ۱۳۰۰ خورشیدی
- ۵۷..... (۲-۲-۲) بخش دوم: از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۱۵ خورشیدی (دوره فترت)
- ۶۳..... (۳-۲-۲) بخش سوم: از سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۴۰ خورشیدی (برگشت موج)
- ۷۰..... (۳-۲) گونه‌های نثر معاصر
- ۷۳..... (۴-۲) پورداوود و ادبیات معاصر
- ۷۷..... (۱-۴-۲) ترجمه‌اوستا
- ۷۸..... (۲-۴-۲) نمونه‌ای از نثر و ترجمه پورداوود
- ۷۹..... پی نوشت
- ۸۵..... فصل سوم: شرح حال و آرای پورداوود
- ۸۸..... (۱-۳) شرح حال استاد پورداوود
- ۸۸..... (۱-۱-۳) زایش
- ۸۸..... (۲-۱-۳) کسب دانش ابتدایی
- ۸۹..... (۳-۱-۳) تحصیلات دانشگاهی
- ۹۱..... (۴-۱-۳) تحقیق و تتبع در فرهنگ ایران باستان
- ۹۳..... (۵-۱-۳) مسافرت به هند
- ۹۵..... (۶-۱-۳) تأسیس انجمن ایران شناسی
- ۱۰۱..... (۷-۱-۳) سال شمار زندگی پورداوود
- ۱۰۳..... (۲-۳) آرا و اندیشه‌های پورداوود
- ۱۰۷..... (۱-۲-۳) بینش و فعالیت‌های سیاسی پورداوود
- ۱۱۰..... (۲-۲-۳) دیدگاه پورداوود درباره دگرگونی الفبای فارسی
- ۱۱۲..... (۳-۲-۳) دیدگاه پورداوود درباره دساتیر (لغت‌های دساتیری)
- ۱۱۸..... (۳-۳) پورداوود در نگاه دیگران
- ۱۱۹..... (۱-۳-۳) پورداوود از زبان دخترش
- ۱۲۲..... (۲-۳-۳) استادپور داوود از زبان دکتر جلیل دوستخواه

۱۳۰	پورداوود از زبان استاد سمعی گیلانی
۱۳۴	استاد پورداوود از دیدگاه دکتر یارشاطر
۱۳۶	بزرگداشت‌ها از مقام استاد پورداوود
۱۴۰	پی نوشت
۱۴۱	فصل چهارم: آثار و فعالیت‌های پورداوود
۱۴۳	۱-۴ آثار پژوهشی پورداوود
۱۴۹	۲-۴ تحقیقات و آثار منشور پورداوود
۱۵۵	۳-۴ مقاله‌های پورداوود
۱۶۲	۴-۴ پیشگفتارهای پورداوود بر کتاب‌های نویسندگان دیگر
۱۶۴	۵-۴ آثار چاپ نشده پورداوود
۱۶۵	۶-۴ اشعار پورداوود
۱۷۳	۷-۴ سخنرانی‌ها
۱۷۶	پی نوشت
۱۷۷	فصل پنجم: معرفی و نقد آثار
۱۷۹	۱-۵ معرفی آثار استاد پورداوود
۱۷۹	۱-۱-۵ معرفی گات‌ها (گاتاها/ گاناها/ گانه‌ها)
۱۹۵	۲-۱-۵ معرفی ویسپرد
۲۰۱	۳-۱-۵ معرفی کتاب وندیداد
۲۰۸	۳-۳-۵ جمع‌آوری و کتابت وندیداد
۲۱۴	۴-۱-۵ معرفی رساله سوشیانس/سوشیانت
۲۱۹	۵-۱-۵ معرفی هرمزنامه
۲۲۳	۶-۱-۵ معرفی کتاب آناهیتا
۲۲۵	۷-۱-۵ معرفی کتاب (فرهنگ) زین ابزار
۲۲۹	۸-۱-۵ دست نوشته‌ها و دل‌نوشته‌ها

۲۳۱		۵-۲) نقد زبانی آثار استاد پورداوود
۲۳۳		۵-۲-۱) نقد زبانی ترجمه‌های پورداوود
۲۳۶		۵-۲-۲) نقد زبانی آثار پژوهشی، سخنرانی‌ها و مقالات
۲۴۰		۵-۲-۳) نقد زبانی دل نوشته‌های استاد
۲۴۹		فصل ششم: نتیجه‌گیری
۲۵۸		پی‌نوشت
۲۶۵		تصاویر
۲۷۵		فهرست منابع

چکیده

مجموعه‌ای که در برابر شما عزیزان قرار دارد، حاصل پژوهشی است هر چند اندک از بضاعت ناچیز نگارنده در چهار فصل بامحوریت موضوعی «زندگی‌نامه، آثار و نقد آثار استاد پورداوود».

استاد ابراهیم پورداوود (۱۳۴۷-۱۴۰۴ ه.ش) اولین و به نوعی، بهترین مترجم اوستا و اندیشمندی فرهنگ دوست است که پس از گذر هزاره‌ها از عمر زرتشت و اوستا، نیم قرنی از عمر خویش بر این مهم گذارد و به دنبال گل‌نشته‌ها، لوحه‌ها و نسخه‌های مختلف، به شرق و غرب سفر کرد، تا پرده از رازی بزرگ بردارد و دوباره نغمه‌ها و سروده‌های آشوزرتشت را با لبان پر از سکوت کاغذ با آیندگان بجوای کند.

استاد پورداوود، علاوه بر ترجمه اوستا، آثار پژوهشی و تاریخی ارزشمند دیگری از خود به یادگار گذاشت که هر یک از آن‌ها گنجینه‌ای در زمینه زبان‌شناسی است. آثاری چون: آناهیتا، زین ابزار، هرمزدنامه، فرهنگ ایران باستان، خرمشاه، ایران‌شاه و...

در این مجموعه، پس از مروری بر شرح حال و زندگانی استاد، شخصیت استاد پورداوود از دیدگاه‌های مختلف (موافقان و مخالفان) بررسی شده، آن‌گاه آرا و دیدگاه‌های ایشان درباره زبان پارسی و دین زرتشتی، مطرح شده است. در آخر، قلم استاد از منظر نقد زبانی و زبان‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته است.

مقدمه

چو خواهی که نامت بود جاودان مکن نام نیک بزرگان نهان

سعدی

با نگاهی گذرا بر تاریخ ادب و ادوار تاریخی پرفراز و نشیب ایران، می‌توان دریافت که چه بسیار اندیشمندانی در این دیار کهن، حماسه تاریخی، ادبی، دینی و رزمی آفریدند و به همین نسبت بزرگانی در این راستا قلم رانند و این بزرگی‌ها را بر جان لوح و ورق ثبت نمودند. در این میان فردوسی، پس از هزار سال که از گردآوری اوستا به دست «بلاش» - آخرین پادشاه اشکانی - گذشت، شاهنامه را بر تارک ادب ایران به تصویر کشید و در زنده نگهداشتن فرهنگ ایرانی سهمی بزرگ ایفا نمود. استاد ابراهیم پورداوود نیز، درست هزار سال پس از فردوسی، ایرانی را با ایران پیوند زد. (نیکویه، ۱۳۷۸، ۱۶)

این ادیب و مؤرخ بزرگ معاصر، ایرانیان را با فرهنگ کهن و پویای اوستا آشنا کرد و به همراه آن، دانشنامه ارزشمند را برای پارسیان بازخوانی نمود تا فرزندان این سرزمین از اندیشه‌های بلند نیاکان خویش آگاه شوند. (همان، ۱۷)

بی‌گمان تاریخ هر ملتی برای آن ملت گنجینه‌ای ارزشمند به شمار می‌آید. از این نظر نیز بزرگی کار پورداوود را نمی‌توان کمتر از رنج سی ساله فردوسی دانست، چه اینکه استاد تمام عمر خویش در این راه نهاد.

جایگاه پورداوود به حدی است که می‌توان او را از بی‌همتایان این زمینه دانست؛ دانشمندی که شهرتش از مرزهای ایران گذشت و کتاب‌ها و باورهای علمی او مورد استفاده و استناد ایران‌شناسان به ویژه پژوهندگان ادبیات مزدیسنا و فرهنگ ایران باستان، قرار گرفته و اعتبار گفته‌ها و نوشته‌های او، با وجود پژوهش‌های جدید، همچنان غنای علمی گذشته خود را حفظ کرده است.

در تاریخ کهن و بلند ایران رمی شده‌اند بزرگ مردان و زنانی که همواره در پی روشنگری گذشته تاریک تاریخ سرزمین خویش برآمده‌اند در حالی که زندگی خویش را فراموش نموده‌اند تا بتوانند زیبایی‌ها و جذابیت‌های زندگی مالکان نخستین این مرز و بوم را به تصویر بکشند. همانگونه که کتاب آسمانی قرآن نیز بر اساس تاریخ و سرگذشت پیشینیان به ارشاد آدمی پرداخته است، ایشان نیز سعی در مستندسازی گذشته به وسیله آثار به جا مانده از پیشینیان داشته‌اند.

به اندیشه نگارنده، مستندسازی آنچه در تاریخ کهن ایران اتفاق افتاده است، موضوعی دیگر است و نقد شخصیت و اندیشه‌های تاریخ‌سازان و بزرگان آن، موضوعی دیگر. معرفی استاد پورداوود نیز باید در دو مرحله صورت پذیرد: نخست، معرفی شخصیت و آرای استاد و سپس معرفی و نقد آثار وی و تطابق آن نگاشته‌ها با ادیان الهی دیگر، در حوزه نقد ادیان الهی.

هیچ انسانی نمی‌تواند ادعای کامل بود نداشته باشد، این صفت تنها از آن خداوند بزرگ است «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» (فاطر/۱۵) مردم شما

همه به خدا فقیر و نیازمندید و تنها خداست که بی‌نیاز و غنی بالذات و ستوده صفت است. مگر نه اینکه پیامبران بزرگ الهی و امامان بزرگوار نیز از دیدگاه اندیشمندان و پژوهشگران مورد نقد قرار گرفته‌اند؟ در همین کشمکش‌هاست که سره از ناسره باز شناخته می‌شود و با همین پژوهش‌هاست که اندیشه‌های ناب از اندیشه‌ها و نگاه‌های ناخالص جدا شده و بر اساس آن هنجارها و قوانین زندگی اجتماعی شکل می‌گیرد. دانشمندان در هر دین و مذهبی که باشند، سخنانی از خود به یادگار می‌گذارند که همواره چاره ساز زندگی آدمی بوده و پایه‌گذار برخی از قوانین اجتماعی و علوم مختلف شده، تسکینی بر اندیشه‌های پریشان بشر می‌باشد.

کار پورداوود در قیاس با حماسه‌آفرینی فردوسی، نه تنها با آن برابری می‌نماید، بلکه در برخی موارد والاتر به نظر می‌رسد: نخست آنکه اگر فردوسی سی سال از عمر خویش بر سر شاهنامه نهاد، پورداوود به نوعی تمام عمر خویش در این راه قرار داد. دو دیگر اینکه پورداوود پایه‌گذار علم ایران‌شناسی در ایران است. اگر او ابراز شیفتگی به آیین زرتشتی نمی‌کرد، شاید شهرتی چون فردوسی می‌یافت. بسیاری از منتقدان وی منتقدان ادیان‌اند، نه تاریخ‌نگاران و پژوهشگران و همین، علتی شده است که از او کمتر سخن به میان آید تا آن جا که آرامگاهش در شهرش غریب مانده است.

پورداوود شعر نیز می‌سرود، شعرهای پورداوود، رنگ و بوی حماسی دارد و اگر نیک بنگریم نثر ایشان نیز همین گونه است. اگر فردوسی از نسخه‌ها و دست‌نوشته‌های پیشینیان به ره برد و آنها را با ذوق بی‌نظیر هنر شعری خویش - بی‌گزاف - بی‌نظیر ساخت، پورداوود از سنگ‌نوشته‌های حتی پیش از فردوسی نیز سود جست. هر چند بی‌اغراق، فردوسی در حماسه‌سرایی در جهان بی‌مانند است و غرض کوچک جلوه دادن کار فردوسی نیست.

در قیاس این شخصیت با زبان‌شناسان بزرگ، همین قدر کافی است که بگوییم ایشان از

بنیانگذاران این عرصه به شمار می‌آیند. در واقع ایران‌شناسی با زبان‌شناسی باستانی همراه بود که این مهم به دست پورداوود رقم خورد. در این عرصه باید از بزرگانی چون دکتر محمد معین که جانشین پورداوود شد و نیز ملک‌الشعرای بهار و علامه دهخدا یاد نمود که هر کدام از این بزرگان در این راستا نقش به سزایی را ایفا نموده‌اند. (ره‌آورد گیل، اسفند ۱۳۸۲)

تاریخ نگاری علمی نیز در ایران باستان، با زبان‌شناسی باستانی امکان‌پذیر بوده است که این امر نیز به دست پورداوود کلید خورد. در این باره شاید بسیاری به این نوشته انتقاد نمایند که این کار به دست غربیانی چون هروودت و دیگر شرق‌شناسان بزرگ اتفاق افتاده است اما همانگونه که در زندگینامه استاد پورداوود بررسی خواهد شد، همه می‌دانند که غربیان، بسیاری از عظمت‌های علمی و فرهنگی ما را یا مخفی نگهداشته‌اند یا به نام خویش ثبت نموده‌اند و یا دروغ تحویل داده‌اند. سرفتهای علمی غربیان از جهان اسلام موضوعی است که باید امروزه بسیار بدان پرداخت تا خودباوری در جوانان مبهوت در پیشرفتهای غرب، شکوفا گردد. به عنوان مثال: ماجرای کروی بودن زمین، اولین پرواز، کشف گردش خون، دروغ بزرگ ماجرای پیدایش هستی در جهان، ماجرای کشف نیوتن و دهها و شاید صدها افتخارات دیگر که به دروغ به نام خود ثبت کرده‌اند که بسیاری از این کشفیات در ۴۵۶ یا ۵۰۰ اثر ابن‌سینا در حدود ۳۰۰ سال قبل، توسط این دانشمند ایرانی به ثبت رسیده بود. آیا این تیزی پورداوود نبوده است که این علم (زبان‌شناسی باستان) را از انحصار غربیان به در آورده بود؟

خلاصه آن که با وجود منابع اندک در خصوص این پژوهشگر دلسوز و اندیشمند، حاصل پژوهش و تحقیق این پایان نامه در ۵ فصل تدوین شده، تقدیم می‌گردد:

✓ فصل اول، کلیات پژوهش: شامل اطلاعات مربوط به پژوهش، در بر دارنده بیان مسأله، نوآوری طرح، اهداف، سابقه و ضرورت انجام تحقیق؛

✓ فصل دوم، مبانی نظری پایان نامه، شامل ادوار نثر فارسی، ویژگی‌های نثر معاصر و

نقش پورداوود در ادبیات معاصر؛

✓ فصل سوم، شرح حال و آرای استاد پورداوود؛

✓ فصل چهارم، آثار و فعالیت‌های استاد پورداوود؛

✓ فصل پنجم، معرفی و نقد آثار پورداوود؛

هر چند در برابر بزرگی کار استاد پورداوود، این پژوهش، بسیار ناچیز به نظر می‌رسد، اما دوباره زنده کردن نام این اندیشمند، غنیمتی است در دنیای صنعت‌زده امروز. از این مطالعه این نتیجه حاصل شد که استاد پورداوود، تقریباً تمام عمر خود را، صرف پژوهش در تاریخ و فرهنگ ایرانستان، زبان‌شناسی، به ویژه زبان اوستایی - که این علم، تا قبل از ایشان در اختیار غربیان بوده است - نموده و شاگردان بزرگی نیز تربیت کرده است که هر یک در حفظ زبان فارسی، سهم به‌سزایی، ایفا نموده‌اند. استاد پورداوود برای فرهنگ‌نویسان نیز چراغی فروزان، در این راه بوده است. آدمی، همواره شیفته و علاقه‌مند به تاریخ و پیشینه زادگاه خود و در اندیشه برداشتن پرده از راز و رمز هستی و گذشته سرزمین خویش می‌باشد. می‌خواهد دریابد که چگونه اوج و افول، کامیابی و تلخ‌کامی، نعمت و نعمت، تاریخ پیشینیان را رقم زده است. می‌خواهد فهم نماید که نیاکانش، مهرشان به هم چگونه بود و کینه‌هاشان چگونه؟ و چگونه راز دل، با رازدار مطلق می‌گفتند و چگونه با آن بزرگ نادیده در دل یافته، به مناجات می‌نشستند؟ این حقیر نیز، علاقه‌مند به فرهنگ و گذشته این سرزمین صاحب تمدن بوده و در همین اندیشه‌ها سیر می‌کرد که به مطلبی در باره استاد پورداوود برخورد که، ایشان اولین مترجم اوستا بوده است. کنج‌کاوی این تنک مایه، برانگیخته شد. بی‌درنگ، سؤالی در ذهن ماندگار شد که چرا پس از گذر هزاره‌ها، از عمر زرتشت و اوستا، در سده اخیر، اندیشمندی فرهنگ دوست،

نیم قرن از عمر خویش بر این مهم گذارد و به دنبال گل نبشته‌ها، لوحه‌ها و نسخه‌های اروپایی، به شرق و غرب سفر کرد تا پرده از رازی بزرگ بردارد که: ایرانی که بود و داشته‌های معنویش چه بود؟ دو باره نغمه‌ها و سروده‌های آشو زرتشت را - هر چند که در نسبت دادن همه آن به زرتشت جای تأمل دارد و پژوهش - با لبان پر از سکوت کاغذ، نجوا کند. این سؤال همواره، همراه بود تا این که این شاگرد کمترین، دریافت که یکی از موضوع‌های پیشنهادی از سوی استاد گرانقدر، دکتر محمد نوید بازرگان، معرفی استاد پورداوود، آثار، نقد آثار و آرای ایشان است. لذا بر آن شد که به دنبال آن پرسش که پیوسته در ذهن داشت، رفته تا این پژوهش مختصر، پاسخی باشد بر آن ندانسته‌ها و نیز ادای دینی باشد - هر چند کم مایه - بر فرهیختگان گران قدری چون پورداوود.

این شاگرد کوچک، بر خود لازم می‌داند که از تمامی استادان فرهیخته دوره تحصیلی به ویژه استاد گران قدر سرکار خانم، دکتر مریم امیر ارجمند، استاد راهنما - که دلسوزانه و صبورانه و فراتر از حد انتظار یاریگر این حقیر بوده‌اند - دکتر محمد نوید بازرگان، پیشنهاد دهنده و استاد گران مایه، دکتر مهدی ماحوزی استاد مشاور - که راهنمایی‌های ایشان راهگشای همه دانشجویان در طول دوره تحصیلی به ویژه این کمترین بوده است - همواره مراتب سپاس را اعلام نماید و از این سه استاد بزرگوار که با دم مسیحایی و نغمه‌های داوودی خود، روح و جان این شاگرد کوچک را همواره طراوت بخش بوده‌اند، صمیمانه قدر دان و سپاسگزار باشد. با این آرزوی قلبی که، ایزد منان به همه این عالمان متعهد، عمر با عزت و نیک بختی دنیا و عقبی عطا نماید.

علی بابایی

۱۳۹۲/۱۰/۲۲